

MURABBIY
ILMIY-MA'RIFIY JURNAL

“**MURABBIY**”

**ILMIY-MA'RIFIY
JURNAL**

Issue:2 2021

<https://science.jspi.uz/>

Chief Editor:

S.Nazarkasimov, Doctor of Philosophy (Ph.D) in Sociology, Vice-Rector of Jizzakh State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Deputy Chief Editor:

A.Turaev, senior teacher of Jizzakh State Pedagogical Institute, Uzbekistan

Members of the editorial board:

Sh.S.Sharipov - Professor
B.M.Ochilova - Professor
D.Khodjimetova - assistant professor
A.Pardaev - assistant professor
M.N.Khoshimkhonov - assistant professor
A.I.Saidkasimov - assistant professor -
F.K.Akhmedov - assistant professor
B.E.Toshboev - assistant professor
I.N.Akhmedov - PhD
D.Salimova - PhD
N.N.Alimov - assistant professor
M.Saidov - Ph.D.
X.Maxammadiev - teacher

Editorial Representative:

Abrar Turaev
Jizzakh State Pedagogical Institute,
Uzbekistan
Phone: +998933091877
e-mail: ijtimoiy2017@mail.ru

**ONLINE ELECTRONIC
JOURNAL**

“Murabbiy” ilmiy-ma’rifiy jurnali
“Mentor” scientific-educational
journal

Научно-просветительский
журнал “Наставник”

Indexed By:

Published By:

<https://science.jspi.uz/>

Jizzakh State Pedagogical
Institute, Uzbekistan

MUNDARIJA / CONTENTS / СОДЕРЖАНИЕ

№	MUALLIFLAR/ AUTHORS / АВТОРЫ	MAQOLA NOMI/ ARTICLE TITLE/ НАЗВАНИЕ СТАТЬИ	SAHIFALAR/ PAGES/ СТРАНИЦЫ
1	Н.А.Шермухамедова	Даврнинг руҳи ва таълим тизими ислохотларининг мутаносиблиги	4-10
2	С.С.Агзамходжаева	Аёл маънавияти – ҳаёт зийнати	11-16
3	О.М.Ғайбуллаев	Ёшларда диний бағрикенгликни шакллантиришнинг фалсафий моҳияти	17-20
4	Г.М.Тўраева	Юксак маънавият маъсулияти	21-28
5	Ф.Б.Файзиёва	Ёшлар кибер ижтимоийлашуви амалий социологик тадқиқот объекти сифатида	29-32
6	Ф.Маматқулов	Шахс камолотида маънавиятнинг ўрни	33-38
7	А.А.Қамбаров	Ёшларни маънавий-ахлоқий таҳдидлардан ҳимоя қилишда диний ислохотлар масаласи	39-42
8	С.Э.Ибрагимов	Баркамол авлодни шакллантиришда ғўзаллик тушунчасининг ахамияти	43-47
9	И.М.Арзиматова	Глобаллашувнинг ёшлар маънавий тарбиясига салбий таъсири	48-51
10	Г.Х.То`раева	Globalashuv sharoitida yoshlarda axborot istemoli madaniyatini shakllantirish va rivojlantirish masalalari	52-55
11	У.Б.Муҳаммадиев	Маънавий-ахлоқий таҳдидларга қарши курашиш ўзликни англашдадир	56-60
12	Н.Алиматова	Глобаллашув шароитида ёшлар онгида миллий ғояни шакллантиришда интеллектуал кадрларнинг роли	61-65
13	S.A. Pilyak	Analysis of the concept of identity in the context of cultural heritage interpretation	66-71
14	Н.Тангиров	Ижод жараёнининг фалсафий таҳлили	72-75
15	М.Мамажонов	Глобаллашув ва маънавий таҳдидларнинг моҳият-мазмуни	76-78
16	Б. Б. Жалолов	Зардуштийлик таълимоти манбалари таҳлиланализ источников учения зороатризма	79-82
17	Ф.Абдусаматов	Ёшлар тарбиясида ислом омили	83-86
18	А.А.Абдурахмонов	Давлат ва жамият бошқарувида ёшлар муаммоларини ҳал қилишнинг устувор йўналишлари	87-91
19	M.Nabiyev	Globalashuv sharoitida ijtimoiy-ma’naviy qadriyatlarga asoslangan mafkuraviy	92-96

		tarbiyaning ahamiyati	
20	М.Маматмусаева	Глобаллашув шароитида мафкуравий тарбиянинг ўрни: муаъmmo ва ечимлар	97-101
21	Н. Davlatova	Jizzax vohasi tojiklari: an’anaviy turmush tarzi va urf-odatlar	102-108
22	З. Миркомилова	Глобаллашув: манфаатлар ва зиддиятлар	109-114
23	С. Музаффаров	Миллий ахборот хавфсизлигини таъминлаш маънавий ҳаётнинг долзарб вазифаси	115-118
24	С. Тоштемирова	Глобаллашув шароитида маънавиятни шакллантиришда диний бағрикенгликнинг аҳамияти	119-121
25	С. Каримов	Шахснинг ҳаётий мақсадлари ва уларнинг ижтимоий аҳамияти	122-124
26	А.Э. Зиётова, Э.А. Бозоров	Глобаллашув шароитида маънавий-ахлоқий таҳдидларга қарши курашда таълим-тарбия муассасаларининг вазифалари	125-129
27	А.Ш. Эшмуҳаматов, Ж. Хушбақов	Амир Темур салтанатининг вужудга келиши	130-133
28	А. Пармонов	Ёшлар ватанпарварлиги - хавфсизлик ва барқарорликни таъминлаш кафолати	134-140
29	П. Қулматов	Шах маънавиятини шакллантиришда ота-она масъулияти	141-144
30	Ш.Ж. Ҳашимов, С.Х. Ҳашимова	Маънавий глобаллашув, ахборотлашган жамият ва ёшлар тарбияси	145-148
31	А. Холбоев	Ёш авлодни юксак маънавиятли шахс қилиб тарбиялашнинг назарий – педагогик асослари	149-154

АМИР ТЕМУР САЛТАНАТИНИНГ ВУЖУДГА КЕЛИШИ

*А.Ш. Эшмуҳаматов – ЖДПИ Тарих факультети Тарих ўқитиш методикаси
кафедраси ўқитувчиси*

Ж.Хушбақов - ЖДПИ Тарих факультети талабаси

XIV асрда Мовароуннахр худуди айрим феодал ҳукмдорлар, ерли ҳарбий зодагонлар ва Чингиз авлодларидан бўлган мўғул хонларининг ҳокимиятни қўлга киритиш учун олиб борган тўхтовсиз курашлар майдонига айланган. Бу даврда Мовароуннахр худуди кичик-кичик давлатларга бўлинган, ҳар бир йирик феодал бутун Мовароуннахрни бўйсундириш ва уни битта ҳокимиятга бирлаштириш учун зўр бераётган кучлар қарама-қаршилиги гирдобига тортилган эди¹.

Мовароуннахрда юз бераётган ушбу тарихий сабабли XIV аср иккинчи ярмида Амир Темур Соҳибқирон сифатида тарих сахнасига кўтарилган. У мавжуд ижтимоий, сиёсий, ҳарбий аҳволдан моҳирлик билан фойдаланиб, Мовароуннахрда феодал тарқоқлик ва ўзаро курашларга, мўғуллар ҳукмронлигига барҳам берган.

Амир Темурнинг Мовароуннахрни бирлаштириш мақсадидаги хатти-ҳаракати асосан XIV асрнинг 60-йиллари бошларидан бошланди. XIV асрнинг 50-йиллари охирида Мовароуннахрда амирларнинг ўзаро кураши кучайиб, амир Қазағон ўлдирилиши оқибатида мамлакатда ижтимоий-сиёсий парокандалик авжига чиқиб, оғир танглик содир бўлган.

Чингизий хонларидан бўлган Жета ҳукмдори Туғлуқ Темур ва унинг вориси Илёсхожа 1360-1361 ва 1365 йилларда Мовароуннахрга бир неча бор бостириб кирганлар. Мўғул хонларининг босқинчилик юришлари ва зулмига қарши халқ ҳаракати бошланади. Бироқ, Мовароуннахр амирлари халққа бош бўлиб, мўғул босқинчиларига қарши курашга журъат эта олмаганлар. Уларнинг бир қисми душман тарафига ўтган бўлса, иккинчи қисми эса эл-юртни тарк этиб, ўзга мамлакатлардан бошпана излайдилар. Амир Темурнинг амакиси, Кеш вилоятининг ҳукмдори амир Ҳожи Барлос Хуросонга қочган. Мана шундай оғир паллада сиёсат майдонига Амир Темур кириб келди. Мўғулларга қарши курашиш учун кучлар нисбати тенг эмаслигини ҳисобга олган 24 ёшли Амир Темур 1360 йилнинг бошида Туғлуқ Темур томонидан элчи сифатида Кешга юборилган беклар билан сулҳ тузади. Шароит тақозоси билан хон хизматида ўтиб, унинг ёрлиғи билан ўз вилоятининг доруғаси этиб

---

¹ Шарафиддин Али Яздий. Зафарнома. Мовароуннахр воқеалари. 1360-1370. –Т.: “Камалак”, 1994. – Б.3

тайин қилинган. Шубҳасиз, Амир Темур учун бу ҳолат ноиложликдан қўйилган сиёсий ҳамда стратегик кадам бўлиб, бу билан Амир Темур мўғулларнинг навбатдаги талон-тарожининг олдини олган, мамлакат ва халқни фалокатдан қутқарган эди¹.

Амир Темур мўғулларга қарши курашиш мақсадида қайнағаси амир Ҳусайн билан иттифоқ тузиб, икковлон куч тўплашга киришади. Дастлаб улар Туғлуқ Темурхоннинг фармониغا биноан Амир Темурни таъқиб қилишга киришган Хива доруғаси Тўқол (Таваккал) билан жанг қиладилар. Сўнгра Амир Темур амир Ҳусайн ибн Мусаллаб билан Сейистонга юриш қилган ва 1362 йилнинг кузида Сейистонда вилоят ҳукмдори Малик Қутбиддиннинг тарафида туриб қилган жангида Амир Темур ўнг қафти ва ўнг оёғидан жароҳатланаган.

Амир Темур амир Ҳусайн билан иттифоқ бўлиб кейинги икки йил давомида Илёсхожа бошлиқ Жета лашкарига қарши бир неча марта жанг қиладилар. Ниҳоят, 1364 йил охирида улар мўғул қўшинларини Мовароуннаҳр худудидан қувиб чиқаришга муваффақ бўлганлар. Бироқ, Мовароуннаҳрни қўлдан чиқаришни истамаган Илёсхожа 1365 йилнинг баҳорида яна Туркистон музофотида қўшин тортган. Амир Темур ва амир Ҳусайн ҳам қўшинларини Сирдарё бўйига олиб келганлар. 1365 йил 22 май куни эрта тонгда Тошкент билан Чиноз оралиғидаги бир майдонда қонли жанг бўлган. Бу жанг Амир Темур олиб борган жанглардан умуман фарқ қилган, чунки ўша куни кучли жала ёғган ва икки томон қийин аҳволда қолганига қарамай жангни давом эттирган. Шунинг учун ўртада содир бўлган жанг тарихда «Лой жанги» деб ном олган². Бу жангда Амир Темур катта жасорат кўрсатган, бироқ амир Ҳусайннинг хиёнати оқибатида мағлубиятга учраган ва ўз қўшинлари билан Амударё бўйларига чекиниб, Балх вилоятида ўрнашганлар. Илёсхожа эса ҳеч қандай қаршиликка учрамай Хўжанд, Жиззах ва бошқа бир қанча шаҳар ҳамда қишлоқларни эгаллаб, Самарқанд устига юради. Самарқанд ўша пайтларда бунчалик катта қўшинга қаршилик кўрсата олмасди. Шаҳарнинг на девори ва на мустаҳкам истехкомлари, на қуролланган сипоҳийси бор эди. Бек ва амирлар шаҳарни тарк этган эди. Шунга қарамай мўғулларга қарши халқ кўтарилди, Сарбадорлар шаҳар мудофаасини ўз қўлларига олдилар. Шаҳар мудофаачиларига Мадраса толиби илмларидан Мавлонозода Самарқандий, жун (пахта) титувчилар маҳалласининг оқсоқоли Абу Бакр Кулуйи (Калавий) Наддоф ва мерган мавлоно Хурдак Бухорийлар бошчилик қилганлар. Сарбадорлар Самарқанд шаҳрида мўғулларга қақшатқич зарба берганлар.

---

¹ Ўзбекистон миллий энциклопедияси. –Т.: Давлат илмий нашриёти, 1998 йил. –Т. 1. – Б.273

² Шарафиддин Али Яздий. Зафарнома. Мовароуннаҳр воқеалари 1360-1370. –Т.: “Камалак”, 1994. – Б.102

Илѐсхўжа дастлаб Самарқандни, сўнгра бутун Мовароуннахрни ташлаб чиқиб кетишга мажбур бўлган. Сарбадорларнинг мўғуллар устидан қозонган ғалабаси ҳақидаги хушхабар амир Ҳусайн билан Амир Темурга ҳам бориб етган. Улар сарбадорларнинг душман устидан қозонган ғалабаларидан мамнун бўлганларини ва улар билан учрашмоқчи эканликларини билдирадilar. Бироқ, сарбадорларнинг бошлиқлари Абу Бакр Калавий ва Хурдак Бухорий амирлар ҳузурига келганларида амир Ҳусайн буйруғи билан дорга тортилади. Уларнинг қатл қилиниши Амир Темурнинг ғзабини келтирган ва шу муносабат билан улар ўртасида зиддият вужудга келган.

Мовароуннахрда амир Ҳусайннинг ҳукмронлиги ўрнатилади, аммо кўп вақт ўтмай Ҳусайн билан Амир Темур ўртасидаги муносабат кескинлашиб, очикдан-очик низога айланади. Амир Темурнинг нуфузи ортиб бораётганлигидан хавфсираган амир Ҳусайн Балхга қайтиб, унинг қалъа деворлари ва истехкомларини мустаҳкамлашга киришади. Балх, Қундуз ва Бадахшондан кўп сонли лашкар ҳам тўплайди. Кеш ва Қарши вилоятларига бош бўлган Амир Темур ҳам амир Ҳусайнга қарши ҳал қилувчи жангга ҳозирлик кўради. 1366-1370 йиллар ўртасида бир неча бор тўқнашувлар бўлиб ўтади. Мовароуннахр учун икки амир ўртасида узоқ йиллардан бери давом этиб келган кураш Амир Темурнинг ғалабаси билан тугаган.

Амир Темурнинг Мовароуннахр тахтини расман қўлга олиш йили сифатида 1370 йил қайд этилади ва бу музаффарият Балхда юз берганлиги айтилади. Ҳақиқатда амир Ҳусайн ибн Мусаллабни енгиб, кўли баланд келган Амир Темур жами акобирлар, кўшин бошлиқлари томонидан Мовароуннахр ҳукмдори деб тан олинган эди¹. Амир Темурнинг кенг тарих саҳнасига чиқиши мана шу тарзда амалга ошди.

XIV асрнинг 60-йилларида Мовароуннахрда ҳукм сурган ниҳоятда оғир сиёсий, ҳарбий ва иқтисодий вазият мамлакатни бирлаштириб, янада кучли бир давлат ташкил этишни тақозо этаётганини Амир Ҳусайндан кўра яхшироқ тушунган Амир Темур ўз фаолиятининг дастабки босқичида барча ҳаракатни Мовароуннахрда марказлашган қудратли давлат, салтанат тузишга қаратган.

Буюк салтанат, эл-юртни бошқаришда ҳарбий кучнинг аҳамиятини яхши тушунган Амир Темур ўз кўшинининг тузилишига катта аҳамият берган. У «амир» ва «амир ул-умаро» каби юқори даражали ҳарбий унвонлар жорий қилган. Кўшинни ҳарбий жиҳатдан ислоҳ қилар экан, у айниқса лашкарбошиларни танлаш ва уларни тарбиялаш, ҳарбий қисмлар таркиби ва

---

¹ Салоҳиддин Тошқандий. Темурнома. –Т.: Чўлпон, 1991. – Б.9

уларнинг географик жойлашиш тартиби, навкар ва сарбозларнинг қурол-аслаха турлари ҳамда интизом масалаларига ниҳоятда қатъий эътибор берарди.

Амир Темур Мовароуннахрни мўғуллар ҳукмронлигидан озод этиб, бу қадимий мамлакатда мустақил давлат барпо этган бўлса-да, ҳали мамлакатда барқарор тинчлик ўрнатилган эмас эди. Бир томондан айрим вилоят ҳокимлари Амир Темур ҳокимиятини тан олишдан бош тортиб турган бўлсалар, иккинчи томондан мамлакатнинг шарқий ва шимолий ҳудудлари нотинч эди. Шунинг учун ҳам Амир Темур дастлабки йилларда мамлакат сарҳадлари хавфсизлигини таъминлашга катта аҳамият берган. Исёнчи амирларга қарши шафқатсиз кураш олиб борган.

Умуман, Амир Темурнинг юришларида бир хусусият кўзга яққол ташланиб турадики, у мумкин қадар ишни жанггача олиб бормаслик пайдан бўлган. Уни яхшилик билан қарши олган мамлакат ҳокимларини ўз ўрнида қолдирган, уларга мурувват кўрсатган. Аксинча, гапида турмаган, сотқинлик йўлига кирган, рақиблар билан тил бириктирган юрт эгаларини у аёвсиз жазолаган, бадарға қилган.

Хулоса қилиб айтганда, Амир Темур қурган давлатнинг ривожланиш назарий асослари, бу давр давлатчилигида ҳар бир соҳа аниқ ва пухта ишлаб чиқилган давлатчилик назарияси ва таълимоти орқали бошқарилган деган хулосага келдик. Шунингдек, давлатчилик механизмларининг ўзаро уйғунлиги, мутаносиблиги, бир-бирига мувофиқлиги, қонун устуворлиги, халқ ва давлат бирлиги таъминланган. Амир Темур давлат бошқарув асосларини назарий жиҳатдан пухта ишлаб чиққан. Амир Темур ижтимоий қарашларига кўра, ун иккита ижтимоий табакани мувофиқлаштириш давлатни ривожлантириш кафолатларидан бири деб ҳисоблаган. Давлат кам таъминланган, камбағал, етим-есирларни кучли ижтимоий химоя қилган. Шунингдек, мансаб ва унвонларга тайинлаш, энг паст табақадан юқори табақгача уларнинг ижтимоий муҳофазасини ташкил этишга муҳим масала деб қараган. Амир Темур кадрлар масаласини ҳал қилишда аввало ахлоқий жиҳатларга эътибор қаратилган ҳамда мутахассисларнинг кучли малака ва билимга эга бўлиши шарт деб қаралган. Уларга маош тайинлашда бир хиллик йулидан воз кечилган ва давлат учун катта нафи теккан мутахассислар айрича тақдирланган. Бу эса давлатчилик тараққиётига кучли ижобий таъсир кўрсатган.